

Pasiar S. Dejiny knižnic na Slovensku.— Bratislava: SPN, 1977.— 477 p.

Slovakijos bibliotekų istorijos vadovėlis

1977 metų pabaigoje Bratislavoje išėjo iš spaudos Slovakijos bibliotekų istorijos monografija. Slovakijos Socialistinės Respublikos Mokyklų ministerija ją patvirtino kaip aukštosios mokyklos vadovėlį. Monografijos autorius — prof. Štefanus Pasiaras, vienas žymiausių šiuolaikinių Čekoslovakijos bibliotekininkystės specialistų, Bratislavos J. A. Komenskio universiteto Bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos katedros vedėjas.

Monografijoje aštuoni skyriai.

Pirmasis skyrius apima 9—18 amžiaus pradžios laikotarpį, kai Slovakija įėjo į Didžiosios Moravijos, nuo 11 amžiaus — Vengrijos, o 16—17 amžiuje — Turkijos sudėtį. Jau 9 amžiuje Slovakijoje pasirodo pirmosios rankraštinės knygos. Bibliotekos veikė prie vienuolynų, bažnyčių, mokyklų. Skyriuje minimos ir asmeninės bibliotekos. Laikotarpio pabaigoje bibliotekų vystymui įtakos darė prasidėjęs knygų spausdinimas. Pirmoji knyga Slovakijoje buvo išspausdinta 1573 metais.

18-asis amžius Slovakijos istorijoje žymėjo raiškius politinius bei ekonominius pakitimus. Feodalinių santykių krizė artėjo. Formavosi kapitalistiniai santykiai. Pasikeitė politinis Slovakijos pavaldumas, nuo amžiaus pradžios ji tapo Austrijos—Vengrijos dalimi. Plintant švietėjų idėjoms, buvo kuriamas naujas bibliotekų tipas — skaitytojų mėgėjų draugijų bibliotekos. Svarbią istorinę reikšmę įgauna atskirų visuomeninių veikėjų knygų kolekcijos. Bibliotekų istorijai 18 amžiuje nušviesti

skiriamas antrasis monografijos skyrius.

Trečiasis skyrius — Slovakijos bibliotekų istorija pirmojoje 19 amžiaus pusėje. Šis laikotarpis — slovakų nacionalinio budimo laikotarpis. Įteisinama slovakų nacionalinė raštija. Pradedama leisti slovaikiška periodika. Susikuria slovakų kultūros draugija. Visa tai ryškiai atsispindi bibliotekų veikloje. Kuriamos naujos, slovaikiškos literatūros bibliotekos.

Ketvirtajame skyriuje nagrinėjama Slovakijos bibliotekų istorija po 1848—1849 m. revoliucijos, besivystančio kapitalizmo bei stiprėjančio nacionalinio judėjimo sąlygomis. Centrinis įvykis — Slovakų maticos įkūrimas 1863 metais Martine. Slovakų matica rūpinosi visais slovakų nacionalinio judėjimo klausimais, ypatingą dėmesį skirdama knygų leidimui bei platinimui. Jos veikla, kaip prieštaraujanti Austrijos—Vengrijos monarchijos interesams, 1875 m. buvo uždrausta.

Penktasis skyrius skirtas bibliotekų istorijos klausimams kapitalizmo peraugimo į imperializmą, klasinės kovos aštrėjimo bei proletariato klasinio sąmoningumo formavimosi sąlygomis. Klasinė kova atsispindi ir bibliotekų veikloje. Kyla naujas bibliotekos tipas — darbininkų biblioteka.

Šeštajame skyriuje nagrinėjama Slovakijos bibliotekų istorija politinių įvykių turtingu laikotarpiu nuo pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki Slovakijos išlaisvinimo iš fašistinės Vokietijos okupacijos 1945 metais.

Po pirmojo pasaulinio karo, Austrijai—Vengrijai žlugus, Didžiosios Spalio Socialistinės revoliucijos Rusijoje įtakoje Vengrijoje bei Slovakijoje kūrėsi tarybinės respublikos. Tarybų valdžia Slovakijoje buvo numačiusi plačią

švietimo bei bibliotekų vystymo programą. Deja, ji gyvavo neilgai, ir šiai programai nebuvo lemta įsikūnyti.

Slovakija tapo Čekoslovakijos respublikos dalimi.

Čekoslovakijoje 1919 metais buvo priimtas bibliotekų įstatymas, įpareigojęs vietinius savivaldos organus steigti ir išlaikyti liaudies bibliotekas. Įstatymas sudarė galimybę sukurti gana platų bibliotekų tinklą. Tačiau Slovakijoje šis įstatymas įsigaliojo tik 1925 metais. Ekonominis Slovakijos atsilikimas bei buržuazinės valdžios sustiprėjimas trukdė iki galo įgyvendinti bibliotekų įstatymą. Sukurtosios bibliotekos buvo neturtingos. Nors 1937 metais Slovakijoje jau veikė 2976 liaudies bibliotekos, tačiau jų fonduose buvo tik 665.757 knygos, t. y. vidutiniškai po 224 knygas. Bibliotekomis naudojosi 152.773 skaitytojai, t. y. vidutiniškai po 51 skaitytoją.

1939 metais Čekoslovakija tapo hitlerinės Vokietijos agresijos auka. Slovakijos dalį hitlerininkai perduoda Vengrijai, o kitoje sukuria marionetinę Slovakijos valstybę. Prasidėjo tamsiausias Slovakijos bibliotekų istorijos puslapis. Visa pažangi literatūra iš bibliotekų fondų buvo išimta. Buvo išimta ir visa čekų literatūra, o čekai bibliotekininkai iš darbo atleisti. Buvo sunaikintos visos slovakų bibliotekos hortistinei Vengrijai atitekusioje teritorijoje. Tik pažangių bibliotekininkų bei komunistų pastangomis pavyko dalį išimtosios literatūros ne sunaikinti, o perduoti patikimiems skaitytojams išsaugoti ją bei paskleisti liaudyje nelegaliai.

Hitlerinės agresijos bei karo metais, kaip parodoma knygoje, visiškai buvo sunaikinta 35% visų kaimo bibliotekų, o didelių nuostolių turėjo 20—30% bibliotekų.

Septintasis ir aštuntasis monografijos skyriai nušviečia Slovakijos bibliotekų istoriją pokario metais.

Tarybinei armijai sutriuškinus hitlerinę Vokietiją, Čekoslovakijos darbu žmonės, Komunistų partijos vadovaujami, iškovojo valdžią ir pasuko šalį socializmo kūrimo keliu. Bibliotekų tinklo plėtimas bei jų veiklos vystymas tapo svarbiu partinių bei valstybinių organų dėmesio objektu.

Bibliotekų veiklos išplėtimą socialistinei Slovakijoje vaizdžiai rodo liaudies bibliotekų tinklo bei veiklos rodikliai. 1974 metais Slovakijoje veikė 3442 liaudies bibliotekos, savo fonduose turėjusios 10.623.228 knygas, t. y. vidutiniškai po 3086 knygas, jomis naudojosi 757.745 skaitytojai, t. y. po 220 skaitytojų vidutiniškai. Jeigu ikikariniais metais liaudies bibliotekose dirbo tik 18 etatinių profesionalių bibliotekininkų, tai 1946 metais — 27, o 1969 metais — 1214.

Kaip lentelėmis bei pavyzdžiais parodo monografijos autorius, analogiškais tempais augo ir profsąjungų, mokyklų, specialiosios bei mokslinės bibliotekos.

Šiuose skyriuose autorius daug vietos skiria bibliotekų veiklos pertvarkymo problemoms nušviesti, lenininių bibliotekinės statybos principų perėmimui, tarybinių bibliotekų patyrimo nagrinėjimui ir kūrybiniam taikymui, buržuazinės bibliotekininkystės „apolitiškumo“ liekanų įveikimui, 1959-ųjų metų bibliotekų įstatymo parengimui bei jo įgyvendinimui, vieningos bibliotekų sistemos kūrimui.

Savo darbe autorius teigia, kad netvarkyti bei nenaudojami knygų rinkiniai nėra biblioteka (p. 291), kad klasinėje visuomenėje bibliotekų fondų panaudojimą nulemia valdančiųjų klasių poreikiai bei interesai (p. 7). Tuo vadovaudamasis, autorius bibliotekų istoriją nagrinėja, pateikdamas platų ne tik bibliotekinės technologijos, bet ir socialinės, politinės bei kultūrinės istorijos foną. Vadovelyje nemaža vietos

skiriama nušviesti tokiems klausimams, kaip Kirilo ir Metodijaus veikla ir pirmosios slaviškos abėcėlės sukūrimas, čekų bei slovākų pedagogikos pagrindėjo Jano Amoso Komenskio idėjos, švietimo bei bibliotekų tvarkymo projektai Slovākų nacionalinio sukilimo programoje bei Košicės deklaracijoje ir kt.

Monografijoje autorius pamini dešimtis bibliotekininkų, pedagogų, rašytojų, knygų leidėjų, knygų kolekcionierių, visuomeninių veikėjų bei kitų asmenų, dariusių įtaką bibliotekų vystymuisi. Kad būtų galima pasinaudoti ja kaip informaciniu leidiniu, sudaryta pavardžių rodyklė. Rodyklėje daugiau kaip 650 pavardžių, tarp jų yra ir tarybinės bibliotekininkystės atstovų.

Originaliai sudarytas monografijos turinys: kiekviename skyriuje, be antrašės, čia dar pateikiama ir trumpa jo anotacija. Tai padeda skaitytojui geriau orientuotis.

Prie knygos pridėtame literatūros sąrašė registruojama 90 veikalų slovākų, čekų, rusų, vengrų, vokiečių ir kt. kalbomis.

Š. Pasiaro Slovākijos bibliotekų istorijos vadovėlis įdomus ne tik gausia faktine medžiaga. Bibliotekų istorijos tyrinėjimais besidominčiam skaitytojui jis įdomus ir metodiniais sprendimais.

Š. Pasiaro monografija — reikšmingas įnašas į socialistinių šalių bibliotekų istorijos tyrinėjimus.

K. Sinkevičius